

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Світлана Калаур

доктор педагогічних наук, професор,
керівник Центру післядипломної освіти,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Наталія Гончарук

методист Центру післядипломної освіти,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Юлія Гейко

провідний фахівець Центру післядипломної освіти,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
psk_teacher@tnpu.edu.ua

Нині в усьому світі робиться акцент на потребі зменшення соціальної стратифікації, нівелювання соціальної нерівності та сповільнення процесів маргіналізації. В Україні нині на порядок денний поставлені питання, які безпосередньо стосуються забезпечення ефективного освітнього процесу та повноцінної соціальної інтеграції усіх здобувачів освіти, а передовсім тих, які мають особливі освітні потреби. Як засвідчують факти, ще й досі спостерігається дискримінація, сегрегація та стигматизація. Ґрунтовне вивчення та належний системний аналіз процесу соціалізації здобувачів освіти з особливими освітніми потребами можна розглядати у якості вагомого чинника, що позитивно вплине на готовність усіх учасників освітнього процесу до діалогу на основі паритету й дозволить ефективно боротися з негативними стереотипами інклюзивної освіти.

Відзначимо, що в нашій країні «близько 6,3% від всього населення становлять особи з обмеженими можливостями. Однак в наслідок українсько-російської війни 2022 року ці цифри зазнають трансформації у сторону суттєвого збільшення» [1, с. 307]. Наголосимо, що усі освітні заклади мають бути «комфортними» для усіх здобувачів освіти. Виходячи з цього, інклюзивна

освіта має стати довгостроковою стратегією для нашої держави. У нашому розумінні [2] лише компетентні педагоги можуть налагодити продуктивну діяльність в інклюзивному освітньому середовищі сучасних освітніх закладів. Тому необхідне переосмислення традиційних парадигм, ліквідація соціальних, організаційних, методичних й інших бар'єрів, розробка і впровадження нових концепцій, сучасних підходів, інноваційних технологій, які би забезпечили ефективну реалізацію інклюзивних освітніх практик в освітній процес.

Беручи до уваги те, що інклюзивна компетентність педагогів є мультидисциплінарною проблематикою, яка досліджується з різних науково-методологічних позицій педагогіки, психології, соціальної педагогіки, соціальної роботи, дефектології, спеціальної педагогіки, логопедії тощо, тому, виникає потреба фокусування на окремих аспектах і механізмах. У нашому баченні висока результативність формування та вдосконалення інклюзивної компетентності педагогів може ефективно здійснюватися у системі післядипломної освіти. Саме тому у Центрі післядипломної освіти (далі ЦПО) Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка у межах ліцензії від 05.12.2019 (наказ МОН №1003-Л) 011 Освітні, педагогічні науки було започатковане формування у педагогічних та науково-педагогічних працівників інклюзивної компетентності.

У системі післядипломної освіти педагог може цілеспрямовано й системно працювати над особистісним вдосконаленням. Так, навчаючись на курсах підвищення кваліфікації у ЦПО слухачі мають реальну змогу приділити належну увагу не лише вивченню теоретичних і методичних питань інклюзивної освіти та організації безпечного інклюзивного освітнього середовища, а й оволодіти практичними вміннями й навичками роботи зі здобувачами освіти, які мають особливі потреби. Саме так відбувається формування інклюзивної компетентності, яку розуміємо як належний рівень професіоналізму для забезпечення якісної роботи в інклюзивному освітньому середовищі. Тобто, педагоги мають можливість активно вдосконалюватися у площині досягнення високого рівня майстерності для роботи в інклюзивному

освітньому середовищі. Так, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України [4] від 21 серпня 2019 р. № 800 «Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» (пункт 15) зроблено акцент на вдосконаленні знань про особливості організації інклюзивного навчання та формуванні вміння створювати безпечне інклюзивне освітнє середовище.

У ЦПО з метою формування інклюзивної компетентності запропоновано дев'ять програм (табл. 1). Їх авторами є провідні викладачі кафедр спеціальної та інклюзивної освіти та педагогіки та менеджменту освіти, а також фахівці-практики (керівники інклюзивно-ресурсних центрів, логопеди, асистенти вчителя). Професіоналізм лекторів забезпечив популярність освітніх програм серед педагогів закладів середньої освіти і науково-педагогічних працівників закладів передвищої освіти й професійно-технічної освіти.

Таблиця 1

Освітні програми у ЦПО для формування у слухачів інклюзивної компетентності

Назва	Основні програмні результати
Асистентський супровід у системі інклюзивної освіти	- оволодіння знаннями щодо: нормативно-правового забезпечення діяльності асистента здобувача освіти та асистента педагога (учителя / вихователя); вимог до асистентів у контексті супроводу в освітньому процесі та соціальній взаємодії й умов допуску їх до роботи; функціональних обов'язків та документоведення асистента педагога та асистента здобувача освіти; різних типів спільного викладання в інклюзивному класі / групі; етапів налагодження взаємодії педагогічного колективу та батьків / опікунів здобувача освіти із асистентом педагога / дитини.
Взаємодія із батьками у системі інклюзивної освіти	- оволодіння знаннями щодо: нормативно-правового врегулювання взаємодії з батьками у системі інклюзивної освіти; стадій сприйняття батьками нових життєвих обставин, пов'язаних із розвитком дитини з інвалідністю; особливостей та відмінних характеристик сімей, які виховують дітей із порушенням у розвитку; типів сприйняття батьками відхилення від норми; періодів життєвого циклу сім'ї дитини з порушенням у розвитку; самосприйняття неповнолітньої особи з інвалідністю; типових проблем сім'ї, які пов'язані із дитиною з інвалідністю та потенціалу батьків у реалізації інклюзивного підходу в освітньому середовищі для їхньої дитини.
Інклюзивне освітнє середовище	- оволодіння знаннями щодо: нормативно-правового регулювання впровадження та підтримки інклюзії у системі освіти; понятійно-категоріального апарату інклюзивної освіти; функцій предметно-просторового середовища закладу освіти; класифікації ресурсів інклюзивної освіти, їх виявлення та використання; функціонування ресурсної та сенсорної кімнати у закладі освіти; процесу стратегування інклюзивного розвитку, формування робочих груп для проведення самоаудиту закладу освіти та для укладання відповідної стратегії; специфіки командної роботи; індексу інклюзії для різних типів закладів; адаптацій та модифікацій предметно-просторового середовища закладу освіти.

Інклюзивна освіта в Україні	- оволодіння знаннями щодо: розуміння основних принципів та цінностей інклюзивної освіти; розуміння ключових положень міжнародних та вітчизняних нормативно-правових документів у сфері інклюзивної освіти; вміння характеризувати моделі інклюзивної освіти, обґрунтовувати їх переваги і недоліки, визначати найбільш оптимальні з точки зору характеру порушень дитини, її потреб та існуючих у державі можливостей здобуття освіти в умовах інклюзивного освітнього середовища; сформоване позитивне ставлення до інклюзивної освіти.
Міждисциплінарна та командна взаємодія в організації інклюзивного навчання	- оволодіння знаннями щодо: розуміння завдань команди психолого-педагогічного супроводу, принципів взаємодії та функцій її членів; розуміння діяльності ІРЦ; розуміння сутності, завдань та процесу комплексної оцінки розвитку дитини, спектру корекційно-розвиткових послуг ІРЦ та порядку їх надання; особливостей використання МКФ-ДП в інклюзивній освіті; вміння використовувати її для здійснення спостережень за дітьми з ООП та планування цілей і завдань корекційно-розвиткової роботи; основних компонентів ІПР, вміння розробляти ІПР з подальшим її переглядом для здійснення необхідних змін, визначати сильні і слабкі сторони дитини при створенні ІПР.
Організаційно-правові засади інклюзивної освіти	- оволодіння знаннями щодо: розуміння інклюзивної культури, інклюзивної політики та інклюзивної практики; розуміння принципів і моделей інклюзивної освіти; категорій освітніх труднощів та рівнів підтримки дітей з ООП в освітньому процесі; розуміння основних підходів до використання МКФ-ДП в інклюзивній освіті; базових підходів щодо профілактики професійного вигорання педагогічних працівників, що працюють з дітьми з ООП.
Розвиток пізнавальних здібностей та формування соціальних навичок дітей з ООП	- оволодіння знаннями щодо: розуміння категорій порушень психофізичного розвитку у дітей; застосування інструментів для розвитку пізнавальних здібностей та формування соціальних навичок та соціального інтелекту дітей з ООП; розуміння принципів, технологій та методик діагностичної та корекційно-розвивальної роботи з дітьми з ООП; розуміння принципів проведення фізичної реабілітації дітей з ООП.
Інклюзивна компетентність учителів НУШ	- оволодіння знаннями щодо: розуміння принципів розбудови корекційно-розвиткового середовища в інклюзивному закладі; розуміння завдань команди психолого-педагогічного супроводу, принципів взаємодії та функцій її членів; розуміння діяльності ІРЦ у контексті інклюзивної освіти; сутності, завдань та процесу комплексної оцінки розвитку дитини, спектру корекційно-розвиткових послуг ІРЦ та порядку їх надання; основних компонентів ІПР, вміння розробляти ІПР, визначати сильні і слабкі сторони дитини при створенні ІПР; розуміння технологій індивідуального та диференційованого навчання, способів виявлення індивідуальних навчальних можливостей дітей з ООП.
Інклюзивна компетентність педагогічних працівників	- оволодіння знаннями щодо: розуміння інклюзивної культури, інклюзивної політики та інклюзивної практики; розуміння категорій порушень психофізичного розвитку у дітей; категорій освітніх труднощів та рівнів підтримки дітей з ООП в освітньому процесі; розуміння основних підходів до використання МКФ-ДП в інклюзивній освіті; базових підходів щодо створення корекційно-розвиткового середовища в інклюзивних закладах.

Усі освітні програми, що пропонуються для вдосконалення інклюзивної компетентності, об'єднані спільною метою: формування професіоналізму для ефективної командної роботи та міждисциплінарної взаємодії суб'єктів соціально-педагогічного супроводу в забезпеченні якісного інклюзивного освітнього середовища для навчання та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами. Основний акцент зроблено на практичне спрямування, що

забезпечило реальну можливість якісного опанування практичними шляхами організації інклюзивного простору в закладах освіти усіх рівнів акредитації. До фахових компетенцій відносимо: розуміння особливостей організації психолого-педагогічної допомоги дитині з особливими освітніми потребами; усвідомлення спектру корекційно-розвиткових послуг та порядку їх надання; здатність до ефективної міжособистісної взаємодії з колегами, дітьми та їхніми батьками, членами команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами.

Так, упродовж 2020–2023 (станом на 1 квітня 2023 р.) років на базі ЦПО понад 1000 слухачів підвищили рівень інклюзивної компетентності, опанувавши теоретичними та практичними аспектами роботи (рис. 1).

Рис. 1. Кількість слухачів, які підвищили рівень інклюзивної компетентності у ЦПО

Отже, процеси євроінтеграції обумовили значущість формування інклюзивної компетентності українських педагогів закладів усіх рівнів акредитації. В сучасному українському освітньому просторі інклюзивна компетентність педагогів набуває особливої вагомості, тому її доцільно цілеспрямовано та системно формувати у системі післядипломної освіти. ЦПО виступає активним надавачем освітніх послуг педагогам в системі післядипломної освіти, де педагоги отримують реальну змогу якісно оволодіти інклюзивною компетентністю, а також вдосконалити практичними вміннями й

навичками роботи зі здобувачами освіти, які мають особливі освітні потреби в інклюзивному освітньому просторі.

Список використаних джерел:

1. Kalaur S., Slozanska H., Honcharuk N. The development of inclusive competence in the system of postgraduate education: theoretical, methodological and practical aspects. *Social Work and Education*. Vol. 9, No. 2. Ternopil–Aberdeen, 2022. P. 305–316. URL: <http://journals.uran.ua/swe/article/view/262199> (дата звернення: 19.05.2023).
2. Калаур С., Гончарук Н. Потенціал післядипломної освіти у формуванні інклюзивної компетентності педагогічних працівників: методичні та практичні аспекти. *Інновації в освіті: перспективи розвитку*: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 20 травня 2022 р.). Тернопіль : ЗУНУ, 2022. С. 196–201.
3. Козіброда Л. В. Теоретико-понятійні аспекти інклюзивної освіти у сучасних педагогічних дослідженнях. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 19, Т. 3. С. 35–38.
4. Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 р. № 800. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/800-2019-п#Text> (дата звернення: 19.05.2023).